

ПОЗИТИВНАТА КЛАСНА СТАЯ В ПОМОЩ
НА КЛЮЧОВАТА КОМПЕТЕНТНОСТ
„УМЕНИЯ ЗА УЧЕНЕ“ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО
ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА В VI КЛАС

Наталия Мацева
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

THE POSITIVE CLASSROOM IN ASSISTANCE
OF THE KEY COMPETENCE “LEARNING SKILLS”
IN THE TEACHING OF BULGARIAN LANGUAGE
AND LITERATURE IN VITH GRADE

Nataliya Matseva
Plovdiv University “Paisii Hilendarski”

The learning skill is one of the key competences, which is an essential factor in increasing the efficiency of learning, shaping skills and competences, the idea of reality and the value system. A positive and supportive educational environment enables students in class to feel like mature and responsible people; it motivates them to gain new experience and to improve themselves. Sharing emotions effectively influences the creation of such an atmosphere. The experiment conducted with 6th grade students confirms that a classroom with students and teachers who know how to manage their emotions is much more attractive, relaxed and successful.

Keywords: key competences, learning skills, positive and supportive educational environment, motivation

В съвременния свят творческото мислене и адаптивността са далеч по-ценни от натрупаните знания в дадена област. Необходими са компетентности, гарантиращи личностна реализация и развитие, пригодност за заетост, социално приобщаване и активно гражданско участие, а ученето през целия живот е потребност и реалност¹.

Когато е на прага на професионалната си реализация, младият човек трябва да е готов за съвременните предизвикателства. Учи-

¹ Вж. Европейска квалификационна рамка (ЕКР)

лицето е центърът, който формира основните умения и компетентности, нужни за достойното му съществуване.

За да бъдат успешни, учениците трябва да учат и да бъдат ангажирани в учебните дейности, а това, което може да повлияе позитивно в тази посока, е училищната среда. На учителите се налага да прилагат разнообразни методи, с които да превърнат класната стая в привлекателно място, за да заинтригуват съвременните ученици, които често губят желание за работа. Наред с това през последната година около ситуацията с епидемията от COVID-19 стотици хиляди ученици и учители са принудени често да напускат класните стаи и да изоставят традиционния начин на взаимодействие. Редуването на присъствено обучение и обучение от разстояние в електронна среда още повече налага обръщането към нови стратегии и алтернативни методи на обучение. От решаващо значение е учениците да бъдат мотивирани и активизирани.

В 21. век най-голямото предизвикателство е да бъде развивана мотивацията за учене и стремежът към цялостен напредък на учениците, да бъдат те насочвани към формулиране и постигане на значими цели, да се използват ефективни и позитивни методи за корекция на неприемливо поведение или да се разрешават конфликти и проблеми по време на учебния процес.

Ролята на учителя е не само да се грижи за собствената си преподавателска работа, но да насочи усилията си да формира и развива уменията за учене у своите ученици. Според В. Гюрова и В. Божилова „по този начин той може да постигне ефективен учебен процес, което означава да изпълни учебните цели (хората да усвояват успешно учебния материал) и да постига удовлетвореност – както от собствената си работа, така и удовлетвореност на учащите от организацията и провеждането на учебния процес“ (Гюрова, Божилова/Gyurova, Bozilova 2016: 7). Работата на педагога е насочена към формиране и развиване на позитивна и подкрепяща среда в класната стая.

Обект на настоящото изследване е учебният процес по български език и литература.

Предмет на изследването е развиване на уменията за учене в обучението по български език и литература с ученици от VI клас.

Целта е да се проучат възможностите за развиване на ключовата компетентност „Умение за учене“ при обучението по български език и литература чрез създаване на позитивна и подкрепяща среда.

Задачи на изследването:

- да се разгледа на теоретично равнище компетентностният подход и мястото на ключовата компетентност „Умение за учене“ в съвременното обучение;
- да се анализират емпиричните данни за успешността на образователния процес при използването на различни средства за създаване на позитивна и подкрепяща среда;
- да се обобщят изводи, базирани на емпиричното проучване.

Компетентностен подход в съвременното обучение по български език и литература

В документите на Европейската комисия се посочва, че всеки гражданин се нуждае от широк набор от компетентности, за да може да се приспособява гъвкаво към бързо променящия се и сложен свят. Компетентностите са способности, „но не вродени, а такива, които са развити чрез качествено учене, в подходяща педагогическа среда и чрез придобиване на сериозен практически опит“², т.е. опит, основан на знания, умения и навици. Компетентностният подход се възприема, развива и усъвършенства като средство за по-качествено образование, което гарантира и висок стандарт на живот за съвременния човек.

Приложението му е част от държавния образователен стандарт за общообразователна подготовка и от всички учебни програми – чрез посочените компетентности. Това е заложено и в чл. 77, ал. 1 от ЗПУО, където се извеждат следните групи *ключови компетентности*: компетентности в областта на българския език; умения за общуване на чужди езици; математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите; дигитална компетентност; **умения за**

² Компетентности и образование, www.mon.bg › upload › I-book

учене; социални и граждански компетентности; инициативност и предприемчивост; културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество; умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт (МОН, ЗПУО).

Според К. Димчев „необходимостта от компетентностен подход се обуславя от осъзнатите социални потребности на подрастващите, от потребностите им за личностна изява, за социална реализация и пр. Става дума за подход, чрез който се акцентува върху резултатите от образованието, разглеждани като способност да се действа в различни комуникативни ситуации“ (Димчев/Dimchev 2010: 224). При подчертаване на значимостта на компетентностния подход за съвременното комуникативно ориентирано обучение по български език Ф. Бойкова отбелязва, че той „развива комплекс от умения за намиране на решения и предприемане на действия в различни житейски ситуации, създават се условия знанието да се постига чрез действие, което е резултат от познание за различни съществуващи вече практики“ (Бойкова/Boykova 2016: 29).

Необходимо е учителите да реализират този подход чрез насочването на съдържанието на образованието към ключови компетентности, чрез промяна на методите и подходите в класната стая, чрез промяна на отношението към училището и главно чрез насърчаване на мотивацията за учене у своите ученици.³

Именно мотивацията е един от основните фактори за успеха им във всички степени на образование.

Ключовата компетентност „Умение за учене“

Умението за учене се отнася към т.нар. „меки“ компетентности (емоционална интелигентност, комуникативност, умения за вземане на решения, ориентираност към постижения, умения за мотивиране, лидерство и др.), за разлика от „твърдите“, които включват специфичните (технически) професионални умения и способности⁴. По-вишава ефективността при усвояване на знанията, при формиране на уменията и компетентностите, на представата за действителност-

³ От знания към умения www.mon.bg > upload > II-book

⁴ Компетентности и образование www.mon.bg > upload > I-book

та, защото представлява осъзнато прилагане на уменията за запомняне, класифициране и използване на информация.

Уменията за учене включват както инструментите, нужни за самото управление на процеса на учене (водене на записки, разчитане на времето, концентрация върху дадена задача), така и способността да се решават проблеми и задачи.

Човек, овладял уменията за учене, се отличава с редица способности. Умее сам да определя целите си, подбира и намира нужните инструменти за постигането им. Стреми се да се самоусъвършенства; притежава умения и навици за самоконтрол и самооценка. За ученика това означава, че може да е успешен по всички предмети. Заинтересован е за собственото си обучение, целенасочен е при достигане на определен резултат. Така си осигурява техники за успешно представяне на всякакъв вид изпити и тестове през целия живот. Уменията за учене са свързани много тясно и с четивната грамотност на учениците.

С други думи, става въпрос за развиване на мислене от по-висше равнище, затова тази компетентност – умения за учене, се явява ключова и при формирането на всички останали.

Позитивна и подкрепяща образователна среда

Успехът мотивира. Когато детето реши, че се справя с нещо добре, то силно желае да участва в него, практикува го с желание и като резултат става още по-успешно. Важното е в училище да бъде настроено на режим „учене“. А създаването на позитивна учебна среда е ключът към това.

Едни от основните ѝ елементи са атмосфера и поведение, при което всички ученици могат да се учат и да участват. Предимствата на позитивната и подкрепяща класна стая се основават преди всичко на доверие и партньорски взаимоотношения. Учителят стимулира активност и инициативност у детето, гъвкавост при вземане на решенията, толерантност и уважение към всяко мнение и позиция.

Разбира се, като всяка работа с участието на група от хора понякога ученето може да бъде съпроводено и с трудности, дори с конфликти. Тогава на помощ отново идва възрастният, в случая преподавателят. Той сътрудничи при решаването на проблемите, подкре-

пя нетрадиционните подходи и решения, окуражава учащите се във всяка дейност, показва им как да бъдат успешни. Учениците развиват умения за самостоятелна работа, при която се приучават да общуват толерантно, да решават проблемни ситуации.

За учителя по български език и литература в прогимназиалния етап на обучение общуването с децата е ежедневно. Обучението по български език според Ф. Бойкова „поставя акцент не само върху формиране на лингвистична компетентност, но и върху изграждането на по-широка социокултурна рамка, в която учениците да се адаптират и доразвиват спрямо своите нужди и желания; създава възможност за постепенно надграждане на знанията и уменията, за гъвкаво вписване в реалната практика на общуване“ (Бойкова/Boykova 2016: 117). С оглед спецификата на предмета постоянно се налага на учениците в час да правят изказвания, устни и писмени, по поставен проблем, да отговарят на въпроси, често твърде абстрактни, да анализират даден текст или мотив. В контекста на тези дейности се създават възможности обучаваните да формират умения да подхождат без притеснение към поставените задачи, да вярват, че могат да се справят, да формулират мнения и изказвания и да ги представят пред целия клас, т.е. да развиват комуникативноречевите си компетентности комплексно.

2.2. Анализ на емпиричните данни

Учебната програма по български език в VI⁵ клас поставя акцент върху усъвършенстване на комуникативните компетентности на учениците за толерантно участие в диалог. Подрастващите се обучават да различават словосъчетания, в които поне една от думите е употребена с преносно значение, както и да обясняват ролята на лексикалните средства за изграждането на смисъла на текста. Това може да се илюстрира с работа върху Вазовата творба „Отечество любезно, как хубаво си ти!“, която е част от тематичния кръг „Човекът и природата“ в компонента „Литература“. От учениците се очаква да могат да формулират изказване с цел да изразяват естетическата си представа за описваните елементи.

⁵ <https://www.mon.bg/bg/1998> Учебни програми за VI клас в сила от учебната 2017/2018 година

За учебния процес е изключително важно преподавателят и учащите се да могат да контролират чувствата си. А това означава най-вече да се споделят собствените чувства и да се изслушат чувствата на другия, да се разсъждава върху ефекта, който чувствата имат (върху учителя, върху учениците, върху групата като цяло), да се вземе решение какво да се прави с този ефект (Гюрова, Божилова/ Gyurova, Bozhilova 2016: 169). Както подчертава В. Маргаритова, с „изследване влиянието на факторите, от които зависи дадено явление, те могат да се подредят по степен на важност, което подпомага вземането на управленски решения за насочване на явлението в желаната посока“ (Маргаритова/Margaritova 2002:102). Именно в това се състои задачата на учителя – да опознава възможностите, чрез които може да влияе върху развиване на позитивните взаимоотношения в класната стая.

С цел да бъде проучено до каква степен споделянето на емоции, продиктувани от творбата на Вазов „Отечество любезно, как хубаво си ти!“, ефективно влияе за създаване на позитивна и подкрепяща среда в клас, ученици от VI⁶ клас бяха анкетирани след изпълнение на поставени задачи за работа върху стихотворението.

На учениците се представи работен лист, включващ текста на произведението и следната задача (Фиг. 1):

Фигура 1

Прочетете внимателно стихотворението „Отечество любезно, как хубаво си ти!“ от Иван Вазов и изпълнете задачите след него.

I

Отечество любезно, как хубаво си ти!
Как чудно се синее небето ти безкрайно!
Как твоите картини меняват се омайно!
При всеки поглед нови, по-нови красоти:
тук весели долини, там планини гиганти,
земята пълна с цвете, небето със брилянти...
Отечество любезно, как хубаво си ти!

⁶ Анкетирани са 50 ученици от две паралелки VI клас.

II

Коя земя от теб е по-пъстра, по-богата?
Ти сбираш в едно всички блага и дарове:
хляб, свила, рози, нектар, цветя и плодове,
на Изтокът светлика, на Югът аромата;
горите ти са пълни с хармония и хлад,
долините с трендафил, гърдите с благодат.
Коя земя от теб е по-пъстра, по-богата?

III

Отечество, не си ли достойно за любов?
Кой странник без въздишка можб да те остави?
Кой има сила твоите картини да забрави?
Що нямаш ти? Що липсва под синий ти покров
в случай, че бог би искал Едемът да премести
и своя рай прекрасен при Емус да намести?
Отечество, не си ли достойно за любов?

IV

Ти рай си, да; но кой те прилично оценява?
Не те познават даже децата ти сами
и твойто име свято нередко ги срами!
Какъв ли свят прекрасен в теб йоще скрит остава?
Какви ли тайни дремят, богатства, красоти
по твоите долини, поля и висоти?
Ти рай си, да; но кой те прилично оценява?

V

Ах, ний живейме в тебе, кат същи чужденци,
и твойт дивен вид ни не стряска, не привлича.
Рогачът в планините по-много те обича,
по-харно те познават крилатите певци,
но ний не видим нищо, нам нищо не ни трябва,
доволно е, че даваш покривката и хляба,
и ние в тебе, майко, ще умрем чужденци!
Хисар, 1882

1 упр. Подчертайте в текста всички думи и изрази, които поетът е употребил с преносно значение.

2 упр. Заменете ги с други думи, които да са в прякото си значение, така че контекстът да се запази.

3 упр. Запишете с три-четири изречения как преносната употреба на думите променя въздействието на текста върху читателя.

След като изпълните задачите, споделете със съучениците си това, което сте написали. Изслушайте внимателно ВСИЧКИ и помислете какво още можете да допълните към своя отговор.

Учителят има готовност при възникнал въпрос да подпомага и насочва учениците. Важно е уточнението в края на работния лист, тъй като част от очакваните резултати за целия обучителен процес е именно учащите се да овладеят уменията да се изслушват взаимно и да проявяват толерантност при водене на диалог.

След като се справят с 1. упр. групово и не без насоките на учителя, шестокласниците предлагат отговори на 2. упр. в следния дух: *крилати певци – птици; весели долини – красиви; планини гиганти – големи; тайни дремят – неразгадани*. Една част от учениците взимат активно участие, предлагат по няколко варианта за отговор. Прави впечатление, че в работата се включват и някои от тези, които обикновено са апатични и рядко участват.

При отговорите си на 3. упр. мнозинството от децата употребяват изрази от рода: „по-въздействащо“, „интересно“, „желание да направиш нещо“, „подхранват въображението“, „по-красиво“. Забелязва се, че дори онези, които първоначално не са отговорили по никакъв начин или не споделят това мнение, след като изслушат съучениците си, се съгласяват с изказванията и попълват работните си листове.

В края на часа, след като всички се изкажат, се предоставя възможност на шестокласниците да попълнят анкета, в която да оценят как се е отразило споделянето на емоции върху настроението им: доколко са се справили с поставената задача; каква е удовлетвореността и на двете страни (ученици и преподавател); дали чувстват гордост от успеха си⁷ (Фиг. 2).

⁷ Разработването на формата се основава на предложените от В. Гюрова и В. Божилова стратегии, представени в ръководството за преподаватели „Формиране на умения за учене“ София: УИ "Св. Климент Охридски", 2016 г.

Фигура 2
Накрая попълнете тази

АНКЕТА

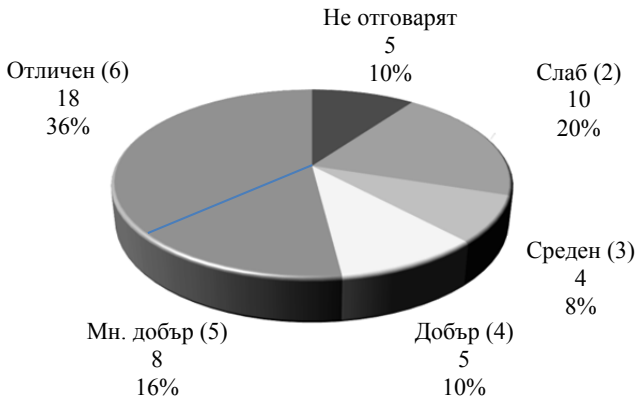
Поставете отметка X в полето, което се доближава най-много до вашата оценка по следните критерии:

Критерий	Слаб (2)	Среден (3)	Добър (4)	Много добър (5)	Отличен (6)
1. Изпълних всички поставени задачи за посоченото време.					
2. Справих се самостоятелно (без чужда помощ).					
3. Доволен/на съм от работата си.					
4. Гордея се с изпълнението на задачите.					
5. Беше много полезно за мен.					
6. Настроението ми се повиши.					
7. Класът се справи блестящо.					
8. Дисциплината беше на ниво.					
9. Учителят остана доволен.					
10. Бих желал/а да работим по-често по този начин.					

Децата са заинтригувани от факта, че имат възможност да изкажат собственото си мнение. Проявяват интерес към задачи, в които могат да анализират и оценят работата и поведението си. Впечатляващо е, че те се стараят да са изключително обективни, а всичко това им влияе позитивно и мотивиращо и през следващите часове.

Резултатите от анкетата показват, че при болшинството от шестокласниците задачата със споделяне на емоции се е отразила в посока повишаване на настроението (повече от половината са поставили оценка много добър и отличен). Двама младежи след часа дори признават, че са стигнали до разрешаване на личен конфликт (Фиг. 3).

Фигура 3
Настроението ми се повиши

Позитивните емоции и тяхното споделяне съдействат учениците да са спокойни, което води до бързо и ефективно разрешаване на проблеми и възникнали конфликти. Това им помага да са и по-концентрирани и целенасочени в учебния процес, да се справят по-добре с учебния материал и да постигат по-високи резултати. Удовлетвореността на преподавателя също е по-голяма, което повишава и неговата мотивация. Ето защо класна стая с ученици и учители, които познават и управляват емоциите си, е много по-привлекателна, спокойна и успешна.

3. Заключение

Създаването на положителна и подкрепяща образователна среда е фактор за успеха на учениците в училище. Освен за добрите учебни постижения тя допринася за удоволствието и удовлетворението от общуването и съвместната работа, което се явява една от значимите цели на обучението. Тази среда дава възможност на учениците да се чувстват като големи и отговорни хора, мотивира ги да натрупват нов опит и да развиват уменията си за учене, които са важни и за живота им извън училище.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Бойкова/Boykova 2016:** Бойкова, Ф. *Комуникативни стратегии в обучението по български език*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2016. [Boykova, F. *Komunikativni strategii v obuchenieto po balgarski ezik*. Plovdiv: UI “Paisii Hilendarski”, 2016.]
- Бойкова/Boykova 2016:** Бойкова, Ф. Актуални аспекти на обучението по български език и литература – комуникативни стратегии за социализация. // *Български език и литература*. 2016, № 2, 111 – 126. [Boykova, F. Aktualni aspekti na obuchenieto po balgarski ezik i literatura – komunikativni strategii za sotsializatsiya. // *Balgarski ezik i literatura*. 2016, № 2, 111 – 126.]
- Гюрова, Божилова/Gyurova, Vozhilova 2016:** Гюрова, В., В. Божилова. *Формиране на умения за учене (Ръководство за преподавателя)* 2. изд., София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2016. [Gyurova, V., V. Bozilova. *Formirane na umeniya za uchene (Rakovodstvo za prepodavatelya)* 2. izd., Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2016.]
- Димчев/Dimchev 2010:** Димчев, К. *Основи на методиката на обучението по български език*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2010. [Dimchev, K. *Osnovi na metodikata na obuchenieto po balgarski ezik*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2010.]
- Европейска квалификационна рамка (ЕКР).** // *Официален уебсайт на Европейския съюз*. <<https://europa.eu/europass/bg/european-qualifications-framework-eqf>>, 30 януари 2021 [Evropeyska kvalifikatsionna ramka (EKR) // *Ofitsialen uebsait na Evropeyskiya sayuz*. <<https://europa.eu/europass/bg/european-qualifications-framework-eqf>>, 30 January 2021.]
- За прехода от знания към умения.** <<https://www.mon.bg> > upload > II-book>, 30 януари 2021. [Za prehoda ot znaniya kam umeniya, <<https://www.mon.bg> > upload > II-book>, 30 January 2021.]

- Закон за предучилищното и училищното образование.** <<https://www.mon.bg> › upload › zkn_PUObr_180717>, 30 януари 2021. [Zakon za preduchilishtnoto i uchilishtnoto obrazovanie. <<https://www.mon.bg> › upload › zkn_PUObr_180717>, 30 January 2021.]
- Компетентности и образование.** <<https://www.mon.bg> › upload › I-book>, 29 януари 2021. [Kompetentnosti i obrazovanie. <<https://www.mon.bg> › upload › I-book>, 29 January 2021.]
- Маргаритова/Margaritova 2002:** Маргаритова, В., *Спортна статистика*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2002. [Margaritova, V. *Sportna statistika*. Plovdiv: UI “Paisii Hilendarski”, 2002.]
- Министерство на образованието и науката.** <<https://www.mon.bg>>, 29 януари 2021. [Ministerstvo na obrazovaniето i naukata. <<https://www.mon.bg>>, 29 January 2021.]
- Учебни програми за VI клас в сила от учебната 2017/2018 година.** <<https://www.mon.bg/bg/1998>>, 29 януари 2021. [Uчебni programi za VI klas v sila ot uчебnata 2017/2018 godina. <<https://www.mon.bg/bg/1998>>, 29 January 2021.]